

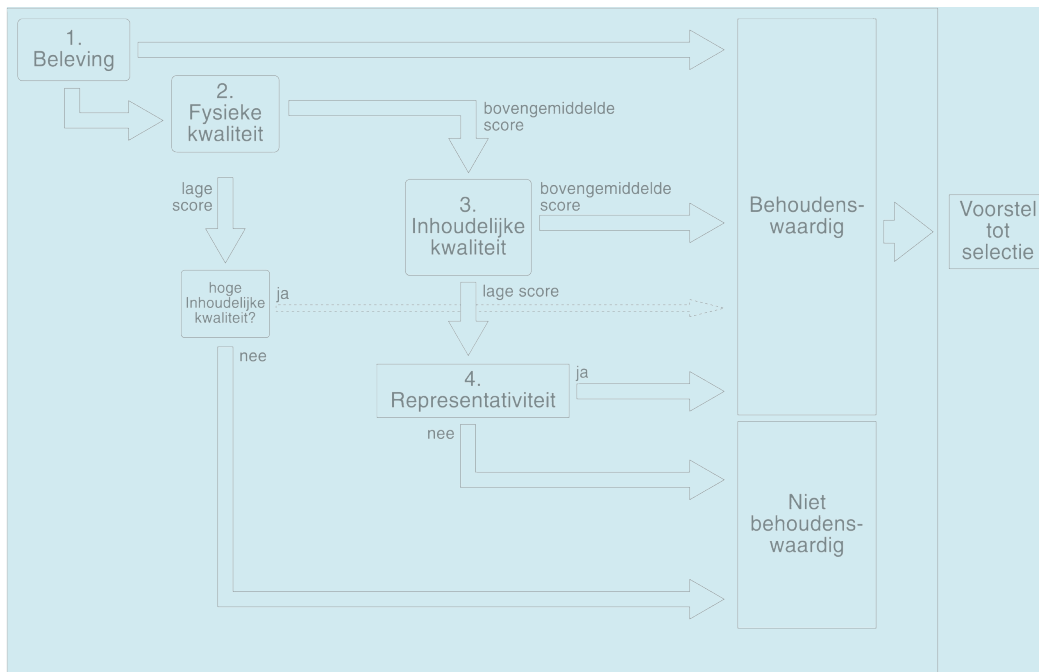
Plan van Aanpak

PRJ 157 Leidraad Integrale benadering vooronderzoek

Deelopdracht II: Evaluatie en optimalisatie van de KNA waarderingsystematiek

versie 1.1 definitief

SIKB i.s.m. RCE 16 april 2013

Verwijzing goedkeuring CCvD Archeologie

- **Het integrale projectplan PRJ 157 is op 1 maart 2010 vastgesteld door het CCvD**
- **Dit Plan van Aanpak voor Deelopdracht II is vastgesteld tijdens de vergadering van de CCvD Archeologie van 18 maart 2013.**

Inhoud

1. Achtergrond van het integrale project (prj 157)		2
2. Doel en doelgroep van de integrale leidraad		3
3. Deelopdracht II: Waarderen en de waarderingsystematiek		4
3.1 Inleiding	4	
3.2 Doel- en vraagstellingen		5
4. Activiteiten, planning en organisatie		6
4.1 Activiteiten		6
4.2 Product		6
4.3 Bepalingen		6
4.4 Uitvoerder en planning	7	
4.5 Organisatie en begeleiding		7

1. Achtergrond van het integrale project (prj 157)

Bij het opstellen van Programma's van Eisen (PvE's) voor archeologisch onderzoek worden op dit moment ten aanzien van het kiezen van de onderzoeksmethode en de te hanteren strategieën diverse vuistregels gehanteerd, zonder dat daarvoor een goede wetenschappelijke onderbouwing voorhanden is. Het gevolg is een grote variatie in uitgevoerd onderzoek, zelfs in vergelijkbare situaties. Er ontbreekt een theoretisch en praktisch referentiekader (i.c. een integraal kader) voor het kiezen van de juiste onderzoeksstrategie die leidt tot het opsporen en waarderen van archeologische vindplaatsen aan de hand van de meest effectieve en efficiënte methode - met als eindresultaat een gewaardeerde vindplaats op basis waarvan een gedegen (selectie)besluit genomen kan worden.

De afgelopen jaren zijn de eerste stappen gezet om de toepassing van twee gangbare methoden van vooronderzoek (karterend booronderzoek en karterend proefsleuvenonderzoek) te verbeteren. Aan de hand van de Leidraad Booronderzoek en de Leidraad Proefsleuvenonderzoek kan de keuze van de onderzoeksmethoden nu beter onderbouwd worden. Dit was echter het begin. Het is vanuit maatschappelijk en vanuit wetenschappelijk oogpunt noodzakelijk om blijvend aandacht te besteden aan de effectiviteit en betrouwbaarheid van deze en andere onderzoeksmethoden in de Nederlandse archeologiepraktijk. Naast boor- en proefsleuvenonderzoek zijn er de afgelopen tijd ook andere minder gangbare, 'nieuwe' methoden van veldonderzoek zoals *remote sensing* en geofysisch onderzoek tot verdere ontwikkeling gekomen. Met name deze laatstgenoemde methoden en technieken zijn tot op heden onderbelicht gebleven in de AMZ-praktijk. Het is zinvol deze methoden en technieken te evalueren en te bezien of- en welke bijdrage ze al dan niet aanvullend kunnen leveren aan bijvoorbeeld het toetsen van de gespecificeerde verwachting, en aan het opsporen en het waarderen van vindplaatsen als sluitstuk van het vooronderzoek.

Iedereen zal ervan overtuigd zijn dat de effectiviteit en betrouwbaarheid van archeologisch vooronderzoek van groot maatschappelijk belang is. Een belangrijke vraag in dit verband is: aan welke eisen moet een methode (of combinatie van methoden) van veldonderzoek voldoen om de vraagstelling 'wat is de waarde van een archeologische vindplaats' te kunnen beantwoorden? Voor het beantwoorden van deze en andere vragen is het van belang dat bestaande en nieuw te ontwikkelen kennis met betrekking tot methoden en technieken van archeologisch veldwerk in een integrale leidraad Inventariserend Veldonderzoek wordt ontsloten. Deze leidraad moet de gebruiker ervan in staat stellen om de juiste (combinatie van) methoden en technieken te kiezen om aan de vraagstellingen van het PvE, gericht op het opsporen en/of waarderen van vindplaatsen, te kunnen voldoen. Het vooronderzoek speelt een cruciale rol bij de selectie van te behouden archeologische vindplaatsen: het bepaalt in grote mate de voorraad archeologie waaruit we in de toekomst kunnen putten voor onze behoefte aan kennis over het verleden en de beleving daarvan. Betrouwbaarheid en effectiviteit van onderzoek, maar ook inzicht in de consequenties van keuzes voor een bepaalde onderzoeksmethode of -intensiteit, zijn daarom van groot belang.

De wens om te komen tot een integrale leidraad vooronderzoek is concreet verwoord in het Jaarprogramma 2010 van de SIKB. Dit programma wordt jaarlijks vastgesteld door bestuur en het CCvD Archeologie van de SIKB.

Het overkoepelende projectplan PRJ 157 Leidraad Integrale benadering vooronderzoek is op 1 maart 2010 vastgesteld door het CCvD Archeologie.

Binnen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) waren activiteiten van PRJ 157 ingebed in het project Prospectie Archeologie onderdeel van het Kennisprogramma 'Wat

is Erfgoed?’ Dit project is 1 maart 2010 gestart, had een doorlooptijd van drie jaar en is met het opleveren van Rapportage Archeologische Monumentenzorg 212 (RCE 2012) over de gespecificeerde verwachting inmiddels afgerond. De afgelopen jaren is, waar relevant en wenselijk, aan dit project inhoudelijk en organisatorisch aangehaakt. Doelstelling was synergie te bereiken door nauw samen te werken, ieder vanuit zijn eigen taken en verantwoordelijkheden. Dat betekende concreet dat er geen contractuele overeenkomsten tussen SIKB en RCE aan ten grondslag lagen.

Eind 2012 is in het kader van het programma Kenniskaart Archeologie van de RCE het project Best Practices Prospectie gestart. Dit project kan worden beschouwd als de doorstart van het project Prospectie Archeologie. De directe aanleiding voor deze doorstart is de evaluatie van Malta en één van de opdrachten die de Staatsecretaris, in het kader van de Kenniskaart Archeologie, aan de RCE heeft gegeven: *het geven van inzicht in wat gezien het landschap en de te verwachten resten de meest geschikte methoden en technieken zijn om archeologie in een bepaalde regio op te sporen (Kenniskaart)*. Omdat dit ook aanluit bij het advies van het CCvD aan de Minister van OCW (SIKB prj 192) tot het ontwikkelen van een ‘Menukaart’ is tussen de SIKB en RCE afgesproken dat de samenwerking ook in de komende jaren zal worden voortgezet, met als gemeenschappelijk doel: het enerzijds genereren en beschikbaar stellen van kennis die zal bijdragen aan het efficiënter en op betrouwbaarder wijze opsporen en waarderen van archeologisch erfgoed en anderzijds het faciliteren van de opdrachtgever bij een goede uitvraag aan de voorkant.

In het licht van deze samenwerking is dit plan van aanpak dan ook opgesteld in nauw overleg met de RCE in de persoon van de heer E. Rensink.

2. Doel en doelgroep van de integrale benadering inventariserend veldonderzoek

De meest optimale methode van Inventariserend Veldonderzoek is afhankelijk van de vraagstellingen die aan het onderzoek ten grondslag liggen én de aard van de archeologische sporen en resten en de formatieprocessen die deze sporen en resten hebben ondergaan. De meest optimale werkwijze komt tot stand door het stellen van de juiste vragen en daarop aansluitend de keuze van de beste onderzoeksmethodiek (karteren) voor het opsporen en de juiste handelingen in het veld (het waarderen). Belangrijke variabelen in dit verband zijn: de bodemkundige context, de diepteligging, het archeologisch complextype, variaties binnen het complextype, de prospectiekenmerken, de ouderdom en de geomorfologie. Zo zal naar verwachting het vaststellen van de aard en omvang van resten uit de IJzertijd op een smalle stroomrug in het Midden Nederlandse riviereengebied een andere methode vereisen dan op een dekzandplateau of in een met veen overdekt kleigebied. Rekening houdend met de variatie in het Nederlandse landschap en dat er verschillende methoden en technieken voorhanden zijn, is het noodzakelijk deelprojecten te onderscheiden.

Naast de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) bestaat er een groeiende set aan leidraden. Deze variëren van het omgaan met kwetsbaar vondstmateriaal tot monitoring van fysiek behouden vindplaatsen. Anders dan de KNA, die bestaat uit processtappen die de uitvoering van archeologische werkzaamheden beschrijven, bieden de leidraden ruimte voor meer specialistische, methodologische en technische (achtergrond)informatie. In de meeste gevallen ligt hier een wetenschappelijk denkkader of onderzoek aan ten grondslag. Leidraden zijn in principe vrijwillig te gebruiken, maar het gebruik ervan kan verplicht gesteld worden door middel van het PvE voor een proefsleuvenonderzoek of een opgraving. Ook is het denkbaar dat delen van leidraden hun weg vinden naar de KNA, als blijkt dat deze delen waardevolle aanvullingen zijn voor de procesbeschrijvingen in de KNA.

Door middel van een integrale benadering voor Inventariserend Veldonderzoek is het doel bestaande kennisdocumenten (zoals de bestaande KNA leidraden) verder uit te werken en door nieuwe methoden en technieken te evalueren. Om te komen tot het beoogde eindresultaat – de integrale leidraad voor Inventariserend Veldonderzoek – worden 5 deelprojecten onderscheiden, onderstaand een samenvatting van de actuele stand van zaken binnen de onderscheiden deelprojecten:

1. Het betrekken en uitwerken van nieuwe ontwikkelingen/technieken binnen de prospectiearcheologie (bijvoorbeeld geofysica)

Status: fase 1 voltooid in 2011. Fase 2 Engelse guideline Geophysics als nieuwe KNA Leidraad met notitie voor de Nederlandse AMZ vastgesteld in september 2012. Notitie ligt ter besluitvorming voor op 18 maart 2013. Vrijgave als leidraad met notitie: april 2013.

2. Uitbreiden van case studies ter kennisvermeerdering prospectiekenmerken van vindplaatsen en daarmee het vergroten van de trefkans

Status: voltooid, aanpassen leidraden karterend proefsleuvenonderzoek en booronderzoek en publicatie RAM 197 rapportage voltooid in 2012.

3. Aandacht voor methoden en technieken van waarderend onderzoek en veldstrategieën;

Status: Aanpak besproken in september 2012. Plan van Aanpak Evaluatie en optimalisatie waarderingsystematiek in de KNA 2013, PvA vastgesteld op 18 maart 2013. Start uitvoering april/mei 2013.

4. Aandacht voor het opstellen van de gespecificeerde verwachting;

Status: concept gereed, ter bespreking CCvD 10 september 2012. Ter besluitvorming CCvD 10 december 2012. RAM 2012 rapportage voltooid januari 2013.

5. Synthese (integrale benadering Inventariserend Veldonderzoek).

Status: start uitvoering 2014.

Doel van het project is de bestaande- en nieuw te ontwikkelen- kennis te bundelen in een integrale benadering IVO. Dit is de eindhorizont van het project. De synthese zal grotendeels zijn beslag krijgen in het project Best Practices Prospectie van de RCE. Het eindproduct van dit project is een landelijke prospectiekaart die (in de vorm van modules) een overzicht geeft van *best practices* op het gebied van IVO. Concreet gaat het om een digitale kaart van Nederland (schaal 1:50.000) die duidelijk maakt met welke methoden en technieken van prospectief veldonderzoek vindplaatsen het best kunnen worden opgespoord, rekening houdende met kenmerken van het landschap, bodemgebruik en nader gespecificeerd naar archeologische perioden en complextypen.

Voor de integrale benadering is het doel dat uiteindelijk alle relevante methoden en technieken van IVO samenkomen, inclusief de waardering en de waarderingsystematiek in de huidige KNA en de bevindingen van het RCE-project Best Practices Prospectie. Met dit instrument kunnen bijvoorbeeld de auteurs van PvE's weloverwogen keuzes maken ten aanzien van de inzet van bepaalde methoden van IVO en de wijze waarop deze methoden moeten worden toegepast. Tevens is voorzien dat op basis van de uitkomsten van deelopdracht II de waarderingsystematiek geoptimaliseerd kunnen worden.

Belangrijkste gebruikers:

- De opsteller van het PvE (of PvA)
- Veldarcheologen
- Adviseurs
- Opdrachtgevers en bevoegde overheden die op basis van de integrale leidraad de effectiviteit, efficiëntie en betrouwbaarheid van in het PvE gevraagde en/of in offertes aangeboden methoden en technieken beter kunnen beoordelen.

3. Deelopdracht II: Evaluatie en optimalisatie van de KNA waarderingsystematiek

3.1 Inleiding

De huidige waarderingsystematiek in de KNA Landbodems (specificatie VS06 Waarderen en bijlage IV) dateert al van voor de komst van de KNA in 2000 en de tijd is rijp om deze systematiek te evalueren en waar mogelijk te optimaliseren. Het onderliggend doel van de evaluatie is om de validiteit van de meetwaarden (scores 1, 2 of 3) die aan de waarderingscriteria (conservering, gaafheid, zeldzaamheid, etc.) worden toegekend, te verbeteren waar dat kan en noodzakelijk is.

De huidige waarderingsystematiek in de KNA gaat dus al langer dan 13 jaar mee. Het heeft zijn waarde bewezen, want de systematiek is nagenoeg als enige onderdeel van de KNA in zijn geheel ongewijzigd gebleven. De huidige waarderingsystematiek met bijbehorende scoretabel waardestelling (zie Bijlage IV van de KNA) werkt wel, maar niet optimaal.¹ De systematiek laat op dit moment nog teveel ruimte voor een subjectieve weging op basis van een aantal waarderingscriteria, zoals de *belevingswaarde* van een vindplaats.

In de KNA 3.2 staat als doel van waarderend onderzoek het volgende geschreven (zie Protocol 4003 Inventariserend Veldonderzoek, specificatie VS06 Waarderen):

“Het rapport van een inventariserend veldonderzoek bevat een waardering van vindplaatsen (waardestelling). Aan de hand van de gegevens uit een inventariserend veldonderzoek wordt op voorgeschreven wijze de waardestelling vervaardigd. Er wordt bekeken welke waardestellende elementen op de vindplaats(en) aanwezig zijn en wat de kwaliteit daarvan is. Vervolgens wordt dit afgezet tegen wat al bekend is over vergelijkbare sites in de regio en in de betreffende periode.”

“Het proces van waarderen vindt plaats in een aantal stappen:

1. Waardering op basis van belevingsaspecten

In deze stap worden vindplaatsen gewaardeerd op criteria die van belang zijn voor hun belevingswaarde, te onderscheiden in ‘schoonheid’ en ‘herinneringswaarde’.

2. Waardering op basis van fysieke criteria

Deze waardestelling vindt plaats op de criteria ‘gaafheid’ en ‘conservering’.

3. Waardering op basis van inhoudelijke criteria

In deze stap worden vindplaatsen gewaardeerd op hun wetenschappelijk belang. De wetenschappelijke waarde wordt gemeten aan de hand van vier criteria: zeldzaamheid, informatiewaarde, context- of ensemblewaarde en representativiteit. Deze criteria zijn toepasbaar op verschillende ruimtelijke schaalniveaus, zowel op het niveau van de individuele vindplaats als op het niveau van gebieden waarin meerdere vindplaatsen aangetroffen zijn. Ook de archeoregio, grotere gebieden waarbinnen er zowel in genetisch als in ruimtelijk opzicht een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap, kan hierbij een belangrijke rol spelen.”

De indruk bestaat dat niet alle beschikbare kennis en beschikbare bronnen op dit moment optimaal benut worden om de voor waardering benodigde meetwaardes (scores 1, 2 of 3, zie KNA Bijlage IV, scoretabel waardestelling) op basis van transparante, inhoudelijke argumentatie op te stellen. Ook is het wenselijk de uitspraken op basis van de meetwaarden/scores waar mogelijk meer te valideren waardoor ook opdrachtgevers en de betrokken bevoegde overheid van een onderzoek vooraf een beter beeld hebben van wat hen te wachten staat en zo mogelijk zelf ook de validiteit van de argumentatie achteraf kunnen toetsen.

¹ Dit is een door het veld dikwijls gehoorde kritiek, de daadwerkelijke werking van systematiek is nooit geëvalueerd.

Sinds het opstellen van deze waarderingsystematiek zoals die werd opgenomen in de KNA, is er immers sprake van voortschrijdend inzicht en een gegroeide dataset. De indruk bestaat dat beide niet- of onvoldoende worden ingezet bij het uiteindelijk waarderen van een vindplaats. Aan de hand van bijvoorbeeld de leidraad Standaard Archeologische Monitoring (SAM) zijn we al enige jaren in staat om gevalideerde uitspraken te doen (incl. meetwaarden) over de fysieke gaafheid van een vindplaats (0-meting). Deze wordt echter niet- of onvoldoende toegepast. Zoals gezegd is de dataset gegroeid waarmee er meer kennis beschikbaar is gekomen en zijn er veelal gemeentelijke kaarten/kennisproducten beschikbaar met een schat aan informatie om een betere onderbouwing te kunnen geven bij het waarderen van een vindplaats.

Uitgangspunten voor het uitvoeren van de evaluatie:

Fase 1

- Breng in beeld wat de problemen en kritiekpunten zijn bij het hanteren van de huidige waarderingsystematiek KNA Landbodems (waardercriteria en scoretabel waardstelling, zie KNA 3.2, Bijlage IV, Waarderen van vindplaatsen). Betrek in deze evaluatie niet alleen de archeoloog, maar als doelgroepen met name ook de opdrachtgever en bevoegde overheid;
- Analyseer per doelgroep (1,2, en 3) welke factoren aan deze problemen/kritiekpunten ten grondslag liggen;
- Adviseer het CCvD op welke wijze de gesignaleerde problemen opgelost kunnen worden teneinde de systematiek te optimaliseren. Hierbij wordt in het advies expliciet ingegaan op:
 - Hoe kan/moet bestaande beschikbare kennis worden ingezet ter vergroting van een meer objectieve waardering?
 - Hoe kan de systematiek geoptimaliseerd worden in het licht van meer transparantie richting opdrachtgevers?
 - Hoe kan de systematiek geoptimaliseerd worden voor gebruik door de bevoegde overheid?

Fase 2

- PM Uitvoeren verbeteringen/optimalisatie op basis advies fase 1 en besluitvorming CCvD.
- Op basis nieuwe uitvraag.

4. Offerte met plan van aanpak

De vraag wordt eerst openbaar uitgezet op basis van een belangstellingsregistratie. Opdrachtverlening geschiedt daarna meervoudig (max 5 partijen) op basis van een prijsopgave met uitwerkingsvoorstel aan een deskundige partij, dan wel een combinatie van partijen. Aan partijen wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de offertes gewogen worden.

- In de offerte dient rekening gehouden te worden met het verwerken van tenminste drie commentaarrondes (begeleidingscommissie/klankbord, CCvD Archeologie en ter visie legging);
- De offerte is voorzien van een uitwerkingsvoorstel. Het voorstel verschaft daarnaast inzicht in de uit te voeren werkzaamheden en de daarbij in te zetten medewerkers;
- Een ervaren/deskundige projectleider fungeert als aanspreekpunt voor het project (ook in geval van samenwerking met een andere partij);
- Facturatie geschiedt op basis van daadwerkelijk bestede uren .

4.1 Bepalingen

- Alle rechten berusten bij opdrachtgever.

4.2 Planning

Fase 1

April 2013: belangstellingsregistratie en opdrachtverlening

Mei – augustus 2013: uitvoeren van de evaluatie

September 2013: evaluatie en advies CCvD en besluitvorming over aanpassing

September - oktober 2013: aanpassen advies

O.v.b besluitvorming CCvD:

Fase 2

PM nieuwe opdracht

Oktober 2013: uitvoeren verbeteringen waarderingsystematiek

December 2013: besluitvorming CCvD concept aangepaste waarderingsystematiek

5. Organisatie en begeleiding

Voor dit project wordt een begeleidingscommissie samengesteld, bestaande uit een afvaardiging uit de volgende partijen (namen nog niet bekend):

RCE

Archon

NVAO

CGA

VOIA

IPO/Vakberaad

Steunpunten

NEPROM

De begeleidingscommissie beoordeelt de eerste concepten, voordat het definitieve concept ter goedkeuring wordt voorgelegd aan het CCvD Archeologie. Tevens kan deze commissie als klankbord fungeren voor de uitvoerder tijdens de uitvoering.

SIKB is opdrachtgever voor dit project

Contactpersoon opdrachtgever: Esther Wieringa, Programmasecretaris Archeologie

6. Vereiste kennis en ervaring

SIKB gaat er van uit dat het uitvoeren van deze deelopdrachten brede ervaring met de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) en in diepte kennis van het toepassen van methoden en strategieën bij archeologisch (voor)onderzoek een vereiste is. Bovendien gelden de volgende criteria:

- Kennis van de Archeologische Monumentenzorg in relatie tot de ruimtelijke ordening, de rollen en verantwoordelijkheden;
- Kennis van en/of ervaring met het uitvoeren van archeologische veldwerk (IVO, waarderende vorm) en kennis over het toekennen van meetwaarden (scores 1, 2 of 3) aan de waarderingscriteria van de KNA.
- Ervaring met analyseren, rapporteren en opstellen van (management)adviezen

* *Samenwerking is toegestaan. Uitgangspunt hierbij is dat één partij als hoofduitvoerder fungeert.*

7. Gunningcriteria: eisen aan de offerte met plan van aanpak

De aanbiedingen worden op de volgende punten beoordeeld:

Offerte fase 1

- De economisch meest voordelige aanbieding (prijs 40%, kwaliteit 30% en Uitwerkingsplan 40%)²;
- In de offerte dient rekening gehouden te worden met drie bijeenkomsten van de begeleidingscommissie en het verwerken van opmerkingen in twee commentaarrondes (begeleidingscommissie, ter visie legging en CCvD Archeologie);
- Facturatie geschiedt op basis van daadwerkelijk bestede uren.

Offerte fase 2

- Nieuwe aanbestedingsronde op basis van besluitvorming CCvD september 2013

Uitwerkingsplan of PvA

- Het Plan van Aanpak met uitwerkingsvoorstel voor fase 1 verschaft inzicht in de uit te voeren werkzaamheden en de daarbij in te zetten medewerkers;
- Originaliteit, creativiteit en haalbaarheid van de voorgestelde aanpak van evaluatie;
- Een ervaren projectleider fungeert als aanspreekpunt voor het project (ook in geval van samenwerking);
- Het Plan van Aanpak heeft een heldere opbouw;
- In het Plan van Aanpak wordt duidelijk vermeld wanneer welke tussenproducten worden geleverd en wat het eindproduct van het project is.

² Aan gegadigden wordt vooraf bekend gemaakt op welke wijze de beoordeling precies zal plaatsvinden (inzicht in de scoretabel).